

Kutatómunkára nevelés helynévgyűjtéssel az iskolában

1969-ben a Kovászna megyei Pionirtanács gondozásában egy kétnyelvű folklorgyűjtemény látott napvilágot, amely a Kovászna megyei pionirok gyűjtőmunkájának az eredménye. Ezzel a könyvecskével fogadtak nagy örömmel Kézdiszárzapatak tanulói, amikor 1969 őszén frissen végzett tanárként odakerültem magyar nyelvet és irodalmat tanítani. A gyűjtemény érdekessége az, hogy a címadó monda, a *Leánymező* szászapataki helynévhez fűződik.

Tehát az első lépést megtették a tanulók, most már csak arról kellett gondoskodnom, hogy a lelkesedésük ne lankadjon, és valamilyen érdekes gyűjtőmunkához lássunk. Az iskola egyik osztálytermébe a tanulók nagyon érdekes és értékes helyi néprajzi tárgyakat gyűjtöttek össze. Ezt használtam fel arra, hogy megmagyarázzam a tanulóknak: nemcsak tárgyi, hanem szellemi értékek is gyűjthetők, és azok is lehetnek éppolyan értékesek, mint eddigi munkájuk eredményei.

Igy fogtunk hozzá a helynévgyűjtéshez. Megmagyaráztam, hogy a kollektívizálással a határrészek egybeszántódnak, és lassan elveszítik eredeti nevüket, pedig nagyon érdekes egy falu helynévanyaga, amit a *Leánymező* című monda is bizonyít.

Célkitűzéseim a következők voltak:

— a tanulók betekintése a tudományos kutatómunkába;

— munkával munkára való nevelés;

— a tanulók érdeklődésének felkeltése a sajátos értékű nyelvi hagyományok iránt;

— tudatosítani és elmélyíteni a tanulóknak szülőföldjük, szülőfalujuk iránti szeretetüket, hazaszeretetüket;

— az irodalmi nyelv és a háromszéki székely nyelvjárás közötti eltérések felderítése a helyes irodalmi nyelv elsajátításaért, szokásuk bővítéséért;

— hasznos szabadidő-töltés;

— gyengébb képességű és gyengébb tanulmányi színvonalú tanulóknak is legyen részük sikerélményekben.

A gyűjtőmunkához előzetesként elmagyaráztam, hogy adatközlőkre van szükségünk, főként idősebb földművesekre, akik itt születtek, és itt nőttek fel. Az öregek jobban emlékeznek a község esetleg már kiveszett vagy kiveszében lévő helyneveire.

A VII. és VIII. osztályból vontam be az önként jelentkező tanulókat. Az őszi krumpliszedés pihenőit arra használtam fel, hogy a közeli helyneveket, amelyeket a tanulók ismernek, összeírjuk. Kirándulásokat szerveztem, hogy én is megismerjem a falu környékét. Kirándulás közben felírtuk a bebarangolt helyek neveit. Mogyorót, csipkebogyót gyűjtöttünk, és ezzel is hasznossá tettük barlangolásainkat.

Minden névnek megpróbáltuk kideríteni, megmagyarázni az eredetét. Igyekeztem a tanulóknak a megfigyelő képességét, logikus gondolkodásmódját fejleszteni.

„Vajon miért ez a neve?” — ezt a kérdést minden egyes helynév után feltettem.

Mindegyik tanuló véleményét meghallgattuk, megvitattuk, majd amikor arra került a sor, hogy a kiválasztott adatközlők is elmondják a véleményüket, akkor végképp eldöntöttük, melyik változat a helyesebb. A tanulóknak sikerélményben volt részük, mert nagyon sok magyarázat talált az öregek magyarázatával, és ez is ösztönzőleg hatott a további munkájukra. Pl. a Kerenta nevű szántót olyan hegyek veszik körül, amelyek a kerentához hasonlítanak. A kerenta olyan edény, amelyben a sajtot, ordát gyúrnak az esztenán.

Vagy a Fej-legelő az erdő közepén, arról kapta a nevét, hogy a vidék legmagasabban fekvő helye, és az emberi testen a fej van a legmagasabban.

Ilyen esetekben nem sajnáltam a dicséretet, ami szintén ösztönzőleg hatott a tanulókra.

Miután összegyűjtöttünk annyi nevet, amennyit a tanulók ismertek, felosztották maguk között a falut. Kettesével-hármasával felkeresték az előre kiválasztott adatközlőket. A gyűjtött anyagot végigkérdezték tőlük, és leírták az eredetükhöz fűzött magyarázatokat. Négy csoport munkája gyűlt így össze. Az anyagot cédulákra írtuk. Rákerült címszóként a helynév, esetleges változataival együtt. Például Martonkaódal ~ Martinkaódal, utána a használati neve: szántó, kaszáló, legelő, erdei tisztás, utca stb. Megszámoltuk. Utána következett a magyarázat a helynév eredetéről. Végeredmény: 149 helynév.

Tehát a tulajdonképpeni gyűjtőmunkát végig a tanulók végezték, én csak irányítottam és a végén ellenőriztem. Az esetleg bekerült kövári vagy szentléleki határneveket kivettem a cédulák közül. Most is sajnálom, hogy a Kézdiszentlélekhez tartozó falvak (Kóvár, Kiskászon) tanulóival nem közösen szerveztük a gyűjtőmunkát.

A gyűjtött helynevekből nevük eredete szerint négy nagy csoportot alakítottunk.

I. Természeti nevek:

1. Térszíni formák, alakjuk szerinti elnevezés közszóval: Fej, Füvenyes, Gödrösüt-ucca, Hágómező, Hosszak, Hosszúkert, Hegyes, Horgas, Kérénta, Kúpuskút, Kihágó, Kicsi fej, Nagyódalpataka, Nagykövespatak, Nagyág-ucca, Pataktó, Szóktető, Széjesparag, Tánygyérmezőlegelő, Tornyos, Urak-ponkja, Zsákhegye.

2. A hely fekvése: Alsóláb, Előret, Faluhej, Falupataka, Gátszeg, Kóvári út, Pojánka, Rét, Tóskert, Temető-út.

3. Növényzet: Bab, Botos, Burjányos ucca, Cserefark, Csihányos, Csutakos, Egrisára, Kerekmogyoró, Kenderek lába, Kereksás, Mogyorópataka, Mánavész-kút, Nádaskút, Nyírsarok, Nyírerdő vége, Nyáras-vápa, Szénásmező, Szédérjes, Topojakert, Vadalmás.

4. Állatok, állati termékek: Bornaeszténa-kert, Bagjos, Csordaélető ~ Délő, Fehérkút ~ Tetveskút, Honcsokos, Kányástető, Kasára-ponkja, Kutyakorcsma kút, Medverágat-kert, Ordáskút, Verebeskút.

II. Műveltségi nevek:

1. Épületek, tárgyak: Égettmalom, Harangtó, Herebocsás, Kókereszt, Köves-patak, Kincses, Malom ucca, Rézkút, Válskútódal.

2. Tulajdonságok: Hidegkút, Sós-kút, Túros-patak, Veresmart-ucca.

III. Személy- és népnévi eredetű nevek: Benőkert, Boldizsárkút, Bancó ucca, Borikert, Damó, Dacó ucca, Dojbé ucca, Erzsébetkút, Gálás, Konckút, Kerezi-kert, Lajjgödör ~ Lajikert, Olalukács, Pakoeskút, Papkert, Pázsitkert, Rettegi tag, Szentjános.

IV. Eseménynevek: Bál-pataka, Jőüdü-kút, Leánymező.

Fennmaradtak olyan nevek, melyeket nem tudunk besorolni egy csoportba sem, nem ismervén eredetüket: Gancsere, Huruska, Mohojka, Konyik, Titorakút, Veseskert.

Maga a csoportosítás megkövetelte, hogy a nevek eredetére magyarázatot keressünk. Történelmi szempontból is sok érdekes anyagra bukkantunk. Például a falu határában egy Szentjános elnevezésű kaszáló, erdőszéli füves, bokros hely valamikor falu volt. Lakosai a török-tatár dúlások idején elmenekültek, a megye más részén telepedtek le. Ezek a lakosok alapították a mai Futásfalvát. Orbán Balázs is említi *A Székelyföld leírásában*. Futásfalva egyik részét ma is Szentjánosnak nevezik.

Katrosa a régi Szentjános falu irányában helyezkedik el a Kászon völgyében. „Către sat“-ból magyarázzák a nevét. Történész feladata lenne ezt is kideríteni, esetleg csángó hatás nyomait keresni az elnevezésben.

Más érdekesség a már említett Leánymező. Márki Endre 75 éves pásztor mesélte:

„Hát az úgy volt, hogy hamarjában számolom, hogy vagy 150 éve annak, ma úgy a dédnagyanyám es beleszámít. Egy falubeli lány, akit úgy hívtak, Antal Pál Juliánna, itt őrizte a marháját, mert hát itt akkor nagy erdő volt a gyér.

Abbizony estefelé azt vette észre, hogy hiányzik belőle a Cshó. Sötétedett, gondolta, hiába fut egyik pataktól a másikig, jobb, ha ezen a ponkon felmászik a fára, mert éppen volt egy nagy fa. Ennek a hegyiből biztos meghallja, hol zánogat az elveszett jószág.

Félésre nem gondolt, me hát a kiskutyá es vele volt. A fa hegyibe a szél

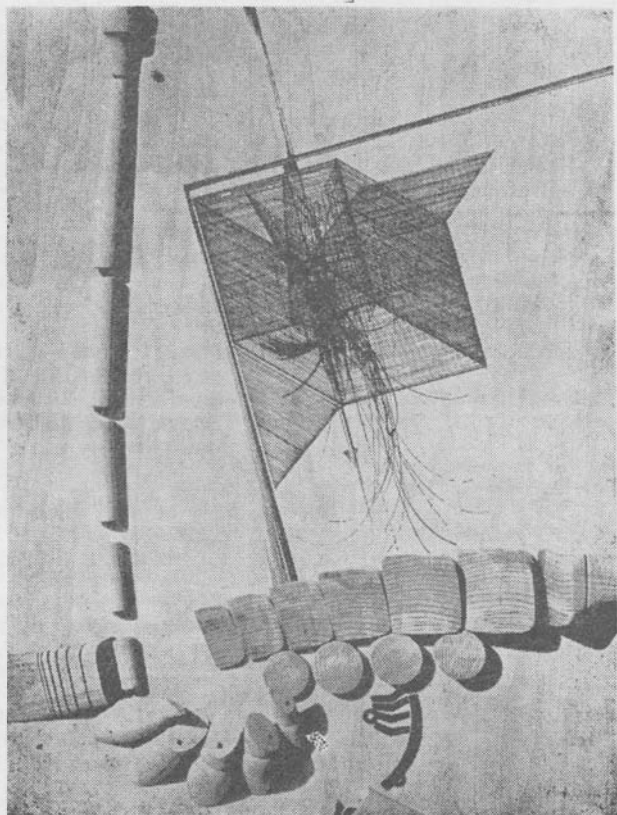
s a nagy csend mégis megijesztette. Gondolta, leszól a kutyának s fordította fejét a fa aljába. Má' a szó es a szájába volt, amikor a fa alatt a setétbe két fényesség mozdult meg. A szója szájába es maradt. Ijedtében holtan esett le a fáról. Pedig a hűséges kis kutya volt a fényes szemével a fa alatt. Azóta minden ember, aki erre jár, egy ágat tesz a halomra. S azért mondtam el, hogyha egyszer én nem leszek, s nektek meg gyermekeitek lesz, oktassátok ki őket e tisztességre.“

Még megemlítem egy pár érdekesebb helynév eredetét: *Bál-pataka*: majálist szoktak rendezni, ott táncoltak az asszonyok, leányok, aki nem volt kövér. *Falupataka* ~ *Szárazpatak*: száraz időben kiszárad, erről kapta a falu a nevét. *Botos*: jó cserebotot lehet vágni. A szárazpatakiak „cserebotosok“. *Fallókút*: az arra vezető lejtős úton farol a szekér. *Görgő*: szántó domboldalon — szántás közben gurulnak lefelé a görgyök. *Jóúdo-kút*: csak esős időben van vize. *Nemes-szer*: sorra, szerre dolgoztak két napot ingyen a szegények a nemesnek. Fennmaradt a szóösszetételben a szer szó sorrend jelentésben. *Zorbány ucca*: az Orbán ucca — névelő és a név egybeolvasásából keletkezett. *Zsákhegye*: fenyőerdő a falu felett, hirtelen emelkedő meredek.

Még nagyon sok érdekes magyarázat van, de a dolgozat tulajdonképpen célja a gyűjtőmunka megszervezésének és magának a gyűjtőmunkának a leírása, nem pedig az összes helynevek felsorolása. Az összegyűjtött helynevek egy lelkes kutatócsoport kitartó munkájának az eredménye. Sokat köszönhetünk az adatközlőknek (Kovács Imre, Marti Bertalan, Szabó Mária, Daczó Jenő, Ópra János), akik szívesen segítettek összegyűjteni az anyagot.

Célkitűzéseim megvalósultak, tanulóim lélekben gazdagodtak. Nem mennek el közömbösen a régi értékek mellett, hanem érdeklődnek minden iránt, ami menthető az utókor számára.

Vajnár Ilona

Csehi Péter: Összefüggések